

حکمت مشاء ۱

(رشته فلسفه و کلام اسلامی)

www.ketab.ir

دکتر حسن عباسی حسین آبادی

سرشناسه	:	عباسی حسین آبادی، حسن، ۱۳۵۴-
عنوان و نام پدید آور	:	حکمت مشاء ۱ (رشته فلسفه و کلام اسلامی)/ حسن عباسی حسین آبادی.
مشخصات نشر	:	تهران: دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۱۹۴ ص.
فروست	:	دانشگاه پیام نور، ۲۴۲۰. گروه فلسفه و کلام اسلامی؛ ۱/۲
شابک	:	978 - 964 - 14 - 0467 - 5
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰-۴۲۸ق.
موضوع	:	Avicenna
موضوع	:	فلسفه اسلامی - آموزش برنامه‌ای
موضوع	:	Islamic philosophy- Programmed instruction
موضوع	:	مشائیان
موضوع	:	Peripatetics
رده بندی کده	:	BBR۱۴/ع۱۴ح۸۶ ۱۳۹۶
رده بندی دیویی	:	۱۸۹/
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۰۰۰۷۹۸

پیام‌نور

حکمت مشاء ۱

مؤلف: دکتر حسن عباسی حسین آبادی

ویراستار علمی: دکتر سید علی علم‌الدینی

تهیه و تولید: دفتر تدوین و تولید کتب و موسای آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و توزیع دانشگاه پیام‌نور

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول تیر ۱۳۹۷

شابک: ۵-۰۴۶۷-۱۴-۹۶۴-۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 14 - 0467 - 5

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام‌نور مجاز می‌باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید.

(کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به دانشگاه پیام‌نور است. تولید، کپی یا خلاصه‌برداری، نشر و ترجمه، چاپ، افست، توزیع گسترده، تهیه CD و ... این اثر یا بخشی از آن اعم از متن، طرح پشت و روی جلد و... بدون اخذ مجوز کتبی از معاونت فناوری و پژوهش دانشگاه خلاف مقررات و تعرض به حقوق مادی و معنوی دانشگاه است. متخلفین وفق قانون حمایت از مولفان و مصنفان و هنرمندان دارای مسئولیت حقوقی و کیفری بوده و تحت پیگرد قرار می‌گیرند.)

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

آدرس فروشگاه مرکزی چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور: تهران، خیابان شهید رجایی،
نرسیده به تقاطع آزادگان، جنب ورزشگاه یادآوران. تلفن: ۵۵۵۰۲۱۰۴ - ۵۵۰۹۸۳۸

فهرست مطالب

یازده

پیشگفتار

۱	بخش نخست: کلیاتی پیرامون نسبت حکمت مشاء با فلسفه اسلامی
۳	فصل اول: سرآغاز و شکل‌گیری حکمت مشاء
۳	هدف کلی
۳	هدف‌های یادگیری
۴	مقدمه
۴	۱-۱ شکل‌گیری حکمت مشاء
۶	۲-۱ نقش ارسطو در شکل‌گیری حکمت مشاء
۸	۳-۱ وجه تسمیه حکمت مشاء
۹	۴-۱ جانشینان ارسطو
۱۱	۵-۱ جریان‌ات فکری بعد از ارسطو
۱۴	۶-۱ انتقال فلسفه و علوم یونانی به شرق
۱۶	۷-۱ نهضت ترجمه
۱۸	۸-۱ مفهوم فلسفه و فلسفه اسلامی
۲۰	۹-۱ حکمای مشایی پیش از ابن‌سینا
۲۰	۱-۹-۱ کندی
۲۱	۲-۹-۱ فارابی
۲۳	۱۰-۱ ابن‌سینا
۲۵	۱۱-۱ شاگردان ابن‌سینا
۲۵	۱-۱۱-۱ بهمنیار بن مرزبان
۲۶	۲-۱۱-۱ ابومنصور الحسین بن طاهر بن زیله
۲۶	۳-۱۱-۱ ابو عبیدة عبدالواحد الجوزجانی
۲۶	۴-۱۱-۱ ابو عبدالله المعصومی

۲۷	۱-۱۲ منتقدان حکمت مشاء
۲۷	۱-۱۲-۱ غزالی
۲۸	۱-۱۲-۲ ابن رشد
۲۹	۱-۱۲-۳ فخر رازی
۳۰	۱-۱۲-۴ سهروردی
۳۲	۱-۱۳ حکیمان مشایی پس از ابن سینا
۳۲	۱-۱۳-۱ خواجه نصیرالدین طوسی
۳۲	۱-۱۳-۲ میرداماد
۳۳	۱-۱۴ منابع و روش حکمت مشاء
۳۳	۱-۱۴-۱ منابع
۳۵	۱-۱۴-۲ روش حکمت مشاء
۴۱	خلاصه فصل اول
۴۲	خودآزمایی چهارگانه ای فصل اول
۴۷	بخش دوم: وبیشتر
۴۹	فصل دوم: مباحث کلی و خود
۴۹	هدف کلی
۴۹	هدف‌های یادگیری
۵۰	مقدمه
۵۰	۲-۱ تقسیم علوم
۵۱	۲-۲ معنای مابعدالطبیعه
۵۲	۲-۳ موضوع مابعدالطبیعه
۵۴	۲-۴ پیشینه وجود
۵۴	۲-۵ بداهت وجود
۵۶	۲-۶ اشتراک معنوی وجود
۵۸	۲-۷ مسئله تشکیک
۶۱	۲-۸ اصالت وجود یا اصالت ماهیت
۶۳	خلاصه فصل دوم
۶۳	خودآزمایی چهارگانه ای فصل دوم
۶۶	فصل سوم: اقسام وجود
۶۶	هدف کلی
۶۶	هدف‌های یادگیری
۶۷	مقدمه
۶۷	۳-۱ موجود محسوس و غیرمحسوس
۶۸	۳-۱-۱ استدلال از راه محسوسات
۶۹	۳-۱-۲ استدلال به علایق محسوسات

۶۹	۲-۳ علت و معلول
۷۲	۳-۳ واحد و کثیر
۷۳	۴-۳ قدیم و حادث
۷۴	۵-۳ وجوب و امکان
۷۶	۶-۳ معنای ماهیت
۷۷	۷-۳ اعتبارات ماهیت
۷۸	۸-۳ ماهیت از حیث تصور (وجود ذهنی)
۸۰	۹-۳ زیادت وجود بر ماهیت
۸۴	خلاصه فصل سوم
۸۵	خودآزمایی چهار گزینه‌ای فصل سوم
۸۷	فصل چهارم: مقولات ده گانه
۸۷	هدف کلی
۸۷	هدف‌های یادگیری
۸۷	مقدمه
۸۸	۱-۴ تاریخچه مقولات
۹۰	۲-۴ جوهر
۹۱	۱-۲-۴ جسم
۹۲	۲-۲-۴ ماده یا هیولی اولی
۹۴	۳-۲-۴ صورت
۹۶	۴-۲-۴ نفس
۹۶	۵-۲-۴ عقل
۹۷	۳-۴ عرض و مقولات نه گانه
۹۸	۱-۳-۴ کم
۹۹	۲-۳-۴ کیف
۱۰۱	۳-۳-۴ وضع
۱۰۱	۴-۳-۴ آیین
۱۰۱	۵-۳-۴ متی
۱۰۲	۶-۳-۴ ملک (جده، له)
۱۰۲	۷-۳-۴ فعل
۱۰۲	۸-۳-۴ انفعال
۱۰۲	۹-۳-۴ اضافه
۱۰۳	خلاصه فصل چهارم
۱۰۴	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم
۱۰۷	بخش سوم: خداشناسی
۱۰۹	فصل پنجم: اثبات وجود خدا

۱۰۹	هدف کلی
۱۰۹	هدف‌های یادگیری
۱۰۹	مقدمه
۱۱۰	۱-۵ برهان حرکت
۱۱۲	۲-۵ برهان امکان و وجوب ابن‌سینا
۱۱۵	۳-۵ برهان وسط و طرف
۱۱۷	۴-۵ برهان علت حدوث و علت بقا
۱۱۷	خلاصه فصل پنجم
۱۱۸	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم
۱۲۰	فصل ششم: اثبات خدا
۱۲۰	هدف کلی
۱۲۰	هدف‌های یادگیری
۱۲۱	مقدمه
۱۲۱	۱-۶ تاریخچه صفات
۱۲۲	۲-۶ ریشه کلمه صفت
۱۲۲	۳-۶ تقسیم صفات خدا
۱۲۳	۴-۶ یگانگی خدا
۱۲۴	۱-۴-۶ برهان نخست
۱۲۴	۲-۴-۶ برهان دوم
۱۲۵	۵-۶ بساطت واجب‌الوجود
۱۲۵	۶-۶ خیر محض
۱۲۶	۷-۶ کمال محض
۱۲۶	۸-۶ حق محض
۱۲۶	۹-۶ علم واجب تعالی
۱۲۹	۱-۹-۶ رابطه علم ارتسامی و علم فعلی ذاتی
۱۲۹	۲-۹-۶ علم واجب تعالی به جریات و پدیده‌های متغیر
۱۳۱	۱۰-۶ عشق و عاشق و معشوق
۱۳۲	۱۱-۶ حیات
۱۳۲	۱۲-۶ اراده
۱۳۳	۱۳-۶ قدرت
۱۳۴	۱۴-۶ کلام
۱۳۴	۱۵-۶ اتحاد مفهومی و مصداقی صفات
۱۳۵	خلاصه فصل ششم
۱۳۶	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل ششم

۱۳۹	بخش چهارم: جهان‌شناسی
۱۴۱	فصل هفتم: عنایت و صدور
۱۴۱	هدف کلی
۱۴۱	هدف‌های یادگیری
۱۴۲	مقدمه
۱۴۲	۱-۷ مؤلفه علم الهی
۱۴۵	۲-۷ عنایت و فاعل بالعنایه
۱۴۵	۳-۷ عناصر مندرج در مفهوم «عنایت»
۱۴۵	۱-۳-۷ قانون علیت و رابطه علی و معلولی
۱۴۶	۲-۳-۷ نظام احسن و خیر
۱۴۶	۳-۳-۷ ضرورت
۱۴۶	۴-۳-۷ عنایت واجب تعالی در فاعلیتش
۱۴۷	۵-۳-۷ فیضان یافتن ان نظام خیر و کمال بر اساس بالاترین معیار کمال و اتقان از خداوند
۱۴۸	۴-۷ ابداع در اصطلاح حکیمان
۱۴۹	۵-۷ معلول نخستین و آغاز الواح
۱۵۰	۶-۷ اصطلاح‌شناسی قاعده «الحد
۱۵۰	۷-۷ اثبات قاعده الواحد
۱۵۱	۸-۷ فیض
۱۵۱	۹-۷ تبیین پیدایش کثرت
۱۵۵	۱۰-۷ مسئله شر
۱۵۵	۱۱-۷ از خدا تنها خیر صادر می‌شود.
۱۵۷	خلاصه فصل هفتم
۱۵۸	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هفتم
۱۶۱	فصل هشتم: حدوث و قدم عالم
۱۶۱	هدف کلی
۱۶۱	هدف‌های یادگیری
۱۶۱	مقدمه
۱۶۲	۱-۸ ملاک نیازمندی معلول به علت
۱۶۳	۲-۸ مسئله حدوث و قدم
۱۶۴	۳-۸ حدوث
۱۶۶	۴-۸ ماده چیست؟
۱۶۷	۵-۸ امکان وجود یا قوه وجود
۱۶۷	۶-۸ هر حادثی مسبوق به ماده است
۱۶۸	۷-۸ زمان
۱۷۰	۸-۸ حرکت و اقسام آن
۱۷۲	۹-۸ دلایل نفی حرکت جوهری

۱۷۲	۸-۱۰ تقسیمی دیگر برای حرکت
۱۷۲	۸-۱۰-۱ حرکت توسطیه
۱۷۲	۸-۱۰-۲ حرکت قطعی
۱۷۲	۸-۱۱ هر حادثی مسبوق به زمان است
۱۷۴	۸-۱۲ مبانی ابن سینا در قدم عالم
۱۷۴	۸-۱۲-۱ مناط نیازمندی و تعلق فعل به فاعل
۱۷۵	۸-۱۲-۲ عدم تخلف معلول از علت
۱۷۷	۸-۱۳ ابن سینا و اثبات قدیم زمانی بودن عالم
۱۷۷	۸-۱۳-۱ برهان از راه فاعل (لَمّی)
۱۷۸	۸-۱۳-۲ برهان از راه فعل (اَنّی)
۱۷۹	خلاصه فصل هشتم
۱۸۰	خود زمان چهارگزینه‌ای فصل هشتم
۱۸۳	پاسخ‌نامه
۱۸۵	کتاب‌شناسی

تقدیم به پدرم

به شکریه امین که در دل داشت و توکلی که در عمل داشت.

پیشگفتار

شکر و سپاس خدای را که راه طولانی نگارش این کتاب بالاخره به سرانجام خود رسید و این اثر آماده تقدیم به جامعه علمی کشور شده است.

اندیشه هر ملت نمایانگر شکوه و عظمت آن است و نشان می‌دهد تا چه اندازه به مرزهای انسانیت نزدیک شده‌اند. خدای جهان، انسان و نورش او همواره سؤالات وجودی بشر بوده است. در کتاب حاضر به بررسی یکی از بنیان‌های فکری بشر در جهان اسلام می‌پردازیم و برآنیم نگاهی ساختاری از اندیشه مندرجی با تکیه بر آراء ابن سینا ارائه دهیم. از همین رو در این نگاه تغییراتی جزئی را در فصل‌های مصوب اعمال کردیم. در مباحث حکمت مشاء (۱) به قوس نزول پرداختیم. مسائل بحث‌های وجودشناسی، خداشناسی و جهان‌شناسی می‌شود و در کتاب دوم به قوس صعود پرداختیم که بحث‌های روان‌شناسی (علم النفس)، معرفت‌شناسی، نبوت و معاد را دربرمی‌گیرد. از دانشجویان می‌خواهیم با دقت به آراء مطرح‌شده در این کتاب بپردازند و این نکته را بدانند که مسائل فلسفه همچون مسائل ریاضیات است تا بحثی را فرانگرفته وارد بحث دیگر نشوند. برای کتاب دوم بالاجبار باید از کتاب اول آگاهی داشته باشند؛ هرچند درس آن‌را در قالب واحد نگذرانده باشند.

در اینجا جا دارد از همه همکارانی که در این اثر اینجانب را یاری نمودند قدردانی نمایم؛ به‌ویژه از همکار گرامی‌ام سرکار خانم مستانه کاکایی که در همه مراحل این اثر نقش مهمی را ایفا نمودند تشکر نمایم و از ارزیاب و داوران و نیز از زحمات دوست و همکار گرامی دکتر علم‌الهدی که مسئولیت ویراستاری علمی این اثر را برعهده داشتند قدردانی نمایم و نیز جا دارد از مسئولان اداره تدوین و کارشناسان که با صبوری و پشتکار در هماهنگی امور نقش مؤثری را ایفا کردند تشکر نمایم. در آخر از حمایت‌های معنوی و عاطفی همسرم خانم دکتر عبدالله‌پور که با اشتیاق خود همواره در مراحل مختلف اینجانب را نسبت به کار دلگرم می‌کردند قدردانی کنم. در پایان لازم است گفته شود که یک اثر علمی یک قدم رو به جلو در جامعه علمی است؛ اما در عین حال دارای ویژگی‌ها و کاستی‌هایی خواهد بود؛ بنابراین بدین‌وسیله از همه اساتید و پژوهشگران، دانشجویان و همکاران دلسوزم استدعا دارم پیشنهادات و انتقادات خود را با آدرس پست الکترونیک h_abasi@pnu.ac.ir برای اینجانب ارسال نمایند تا در چاپ‌های بعدی راهنمای این کتاب باشند تا بتوان کاستی‌های آن را برطرف نمود. انشاءالله با همکاری خود این اثر را به یک کتاب برای جامعه کشورم مستغنی سازند.

حسن عباسی حسین‌آبادی

عضو هیئت علمی

گروه فلسفه و کلام دانشگاه پیام نور

زمستان ۱۳۹۵